

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Történelemtudományok Doktori Iskola
Új- és Jelenkori Magyar Történelmi Program

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

Csíky Balázs

Serédi Jusztinián hercegprímási tevékenysége

Témavezető:

† Gergely Jenő DSc

Balogh Margit CSc

Budapest, 2010

I. A témaválasztás szempontjai és nehézségei

Serédi Jusztinián korának egyik legjelentősebb kánonjogásza volt, 1927-től haláláig pedig bíboros és Magyarország hercegprímása. Mint hercegprímás, a magyar katolikus egyház feje, meghatározó módon befolyásolta a közéletet és a politikát a két világháború közötti Magyarországon, ezért tevékenységének feldolgozása nemcsak az egyháztörténet, hanem a köztörténet és a társadalomtörténet szempontjából is fontos eredményeket hozhat. A Horthy-korszak kulcsszereplőiről csupán néhány tudományos igényű biográfia készült. Emiatt is fontos alap kutatás Serédi Jusztinián életrajzának elkészítése. A témát nagy terjedelme és a speciális kutatási szempontok miatt szűkíteni volt szükséges (a kánonjogászati tevékenység elemzése alapos egyházi jogi ismereteket is feltételez). Mindezek miatt disszertációmban elsősorban Serédi hercegprímási működését (1927–1945) dolgozom fel, az esztergomi érseki széki vezető életútját csak vázlatosan érintem, amennyire az tevékenységének és személyiségének megértéséhez szükséges.

Munkám során számos módszertani kérdést kellett tisztáznom. A legfontosabb, hogy speciális biográfiát írok, olyan témákat vizsgálva, amelyek valamilyen szempontból szorosan kötődnek a hercegprímáshoz. Nem érinthettem minden, a Horthy-korszak egyháztörténetével kapcsolatos kérdést, de ez nem is volt feladatomban. Támaszkodnom kellett a szakirodalomra, viszont számos alap kutatás hiányzik, és paradox módon éppen azoknál a témáknál volt leginkább szükséges visszatérni a forrásokhoz, amelyekről a legtöbb szakirodalom született. Problémaközpontú megközelítést alkalmaztam, ami azt jelenti, hogy megbontottam a kronologikus előadásmódot, de nem vettem el teljesen, így a dolgozat ebben az előadásmódban indul, majd a fontosabb témák tárgyalása után ide is tér vissza. Úgy gondoltam, hogy ha időrendben adnám elő a teljes anyagot, fontos összefüggéseket bontanék meg, így viszont az egyes problémák világosan nyomon követhetők az egész korszakra vonatkozóan.

II. A téma forrásadottságai és szakirodalma

A levéltári források közül kiemelkedő jelentőségű az Esztergomban található Prímási Levéltár anyaga. Az anyag jelentőségét növeli, hogy olyan iratok is megtalálhatók itt, amelyek máshol megsemmisültek (pl. vallás- és közoktatásügyi minisztériumi iratok) vagy korlátozottan kutathatóak (szentszéki iratok). A Magyar Országos Levéltár iratanyagából sajnálatos módon a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium iratai 1956-ban nagyrészt megsemmisültek, viszont

a Szentszéki Magyar Követség (K 105) és a Külügyminisztérium Politikai Osztályának (K 63, K 64) fondjaiban található vonatkozó dokumentumok. A Magyar Országos Levéltárban őrzött források közül az interneten elérhető a minisztertanácsi jegyzőkönyvek digitális adatbázisa, valamint a Magyar Távirati Iroda két világháború között kiadott teljes híryanaga. A Szent István Társulat őrzi Serédi Jusztinián egyik bizalmasának, Esty Miklósnak az irathagyatékát. Ebben a hercegprímással váltott levelek mellett különösen érdekesek Esty naplójegyzetei, amelyeket 1932 és 1944 között készített. A Pannonhalmi Bencés Főapátság Levéltára őrzi Serédi Jusztiniánnak az egyházi törvénykönyv forrásaira vonatkozó jegyzeteit, valamint egyes szerzetesekkel váltott leveleit. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában is található néhány Serédi Jusztiniánnal kapcsolatos levél és egyéb irat.

A Vatikáni Titkos Levéltár vonatkozó iratanyaga, különösen a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációja és a budapesti nunciatúra iratai újabb adalékokkal szolgálnak a témával kapcsolatban. Az iratanyag jelenleg 1939-ig kutatható. 2009 nyarán a Vatikáni Titkos Levéltárban is volt alkalmam kutatni. A levéltárnak a második világháború időszakára vonatkozó (nagyreszt jelenleg is kutatási korlátozás alá eső) irataiból 1965–1981 között látott napvilágot egy 11 kötetes forráskiadvány, amelynek mindegyik kötetében találhatóak magyar vonatkozású források, és amelyet a magyar történettudomány eddig igen kevésbé használt.

A nyomtatott források közül ki lehet emelni a korszak gazdag sajtóanyagát és az országgyűlés felsőházának naplóit, valamint a Serédi Jusztinián beszédeit és egyéb megnyilatkozásait tartalmazó két korabeli kiadványt. A forráskiadványok közül fontos a hercegprímás három, 1941 és 1944 között keletkezett feljegyzését tartalmazó kötet, valamint a magyar katolikus püspöki kar 1919 és 1944 közötti jegyzőkönyveinek kiadása. A második világháború időszakára vonatkozó, különösen pedig a zsidóság üldöztetésével kapcsolatos forrásokból sok látott napvilágot. A kiadott emlékiratok jelentős része nem foglalkozik Serédi Jusztiniánnal, legfeljebb csak megemlíti személyét. Kivételnek Barcza György, Nyisztor Zoltán és Ullein-Reviczky Antal írása számít.

A Horthy-korszak egyháztörténetét feldolgozó összefoglaló művek közül Adriányi Gábor, Csizmadia Andor, Gergely Jenő és László T. László munkái emelhetők ki. A disszertáció témája szempontjából Gergely Jenő volt a legtermékenyebb szerző, több könyve és számos tanulmánya alaplőműnek számít. Serédi Jusztiniánról több rövid életrajzi összefoglalás jelent meg Meszlényi Antal, Gergely Jenő, Sólymos Szilveszter, Erdő Péter és mások tollából.

A Serédi Jusztiniánt közvetlenül érintő témák közül a szakirodalom eddig a következőkkel foglalkozott: Serédi kánonjogászti tevékenységéről Bánk József, Erdő Péter és Alexander

Szentirmai közölt tanulmányokat. Esztergomi érseki kinevezését Salacz Gábor és Csizmadia Andor tárgyalta. A trianoni békeszerződés nyomán az esztergomi érsekség területének jelentős része Csehszlovákiához került. Ebből a helyzetből számos egyházkormányzati és vagyoni jogi probléma adódott. Az esztergomi érsekség diszmembrációjáról, csehszlovákiai birtokügyeiről, valamint a szlovákiai magyar katolikus püspökség kérdéséről Rácz Kálmán közölt tanulmányokat. Kutatási eredményeit doktori disszertációjában foglalta össze. A csehszlovák fennhatóság alá került felvidéki területek egyházkormányzati és vagyoni jogi kérdéseit (is) tárgyalja Salacz Gábor monográfiája. Az 1930-as Szent Imre-évet is elemezte Szabó Miklós a Horthy-rendszer évfordulós ünnepeit tárgyaló tanulmányában. Az 1938-as, Budapesten megrendezett Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusról Gergely Jenő írt könyvet. Horthy Miklós utódlásának témakörét legújabbban Olasz Lajos járta körül, részletesen tárgyalva abban a hercegprímás szerepét is. A zsidóság diszkriminációjával és üldöztetésével kapcsolatban könyvtárnyi irodalom született, amelyből csupán néhány munkára hívjuk fel a figyelmet. Meszlényi Antal szerkesztésében 1947-ben jelent meg egy tanulmánykötet, amelyben egyrészt szemtanúk visszaemlékezéseit közölték, másrészt a történész Meszlényi levéltári és nyomtatott források alapján tárgyalta az egyes témákat. Három fejezet elemezte Serédi Jusztinián tevékenységét a zsidóság üldöztetésével kapcsolatban. Az összefoglaló művek közül a zsidóság magyarországi helyzetének egész problémakörét tárgyalja Gyurgyák János könyve, Randolph L. Braham pedig kifejezetten a holokauszt történetével foglalkozik kétkötetes írásában. A katolikus egyháznak a zsidóság üldöztetése idején tanúsított magatartásával kapcsolatos munkák közül Gergely Jenő két tanulmányára kell felhívni a figyelmet. A zsidótörvények és a katolikus egyház témaköréről szóló tanulmányok közül a legalaposabb Fejérdy András tanulmánya. A külföldi szakirodalomból Adriányi Gábor írását lehet megemlíteni ugyanerről a témáról.

Az egyéb témákat tárgyaló munkák közül ki lehet emelni Várszegi Asztrik Kelemen Krizosztomról írt életrajzát. Beke Margit Meszlényi Zoltánról készített biográfiát. A katolikus és protestáns felekezetek kapcsolatát a Horthy-korszakban Giczi Zsolt kutatta. A magyarországi Actio Catholica történetét Gianone András dolgozta fel. A KALOT-ról Balogh Margit írt monográfiát.

III. A disszertáció szerkezete és új eredményei

Az értekezés bevezetője a téma forrásainak és historiográfiájának áttekintésén kívül bemutatja azt is, hogy már 1945-ben felmerült Serédi Jusztinián hercegprímás összes beszédei kiadásának ötlete. Ez politikai okokból mégsem valósult meg, csupán egy angol nyelvű válogatás jelent meg 1944–45-ös megnyilatkozásaiból.

A disszertáció első fejezete Serédi Jusztinián (eredeti nevén Szapucsek György) életútját kíséri nyomon attól kezdve, hogy 1884-ben a Pozsony vármegyei Deákiban (ma Diakovce, Szlovákia területén) megszületett, egészen esztergomi érseki és hercegprímási kinevezéséig. A fejezet legfontosabb új eredménye, hogy a Vatikáni Titkos Levéltár forrásainak elemzése alapján nyilvánvalóvá vált: a szakirodalom eddigi feltételezésével ellentétben Pietro Gasparri szentszéki bíboros államtitkár kezdetben nem támogatta, hogy Serédi Jusztinián esztergomi érsek legyen. A sajtónak és a budapesti apostoli nunciushoz nagy szerepe volt a kinevezésben. A második fejezet a hercegprímási méltóság jogi helyzetét tekinti át. Külön alfejezetek tárgyalják az esztergomi érsek metropolitai és prímási joghatóságának változásait a két világháború között, és a hercegprímás közjogi szerepét. Ez utóbbival kapcsolatban az értekezés példákon keresztül elemzi a szokásjog gyakorlati alkalmazását, amit eddig a szakirodalom még nem tett meg.

A harmadik fejezet Serédi Jusztiniánt, az embert mutatja be. Az első alfejezet személyiségét elemzi. A második kapcsolatrendszerét vizsgálja, ezen belül családjával, bencés rendtársaival, barátaival, bizalmasaival és püspöktársaival való viszonyát. Megválaszolja továbbá azt a kérdést, hogy milyenek voltak Serédi Jusztinián vatikáni összeköttetései. A harmadik alfejezet tudományos tevékenységét mutatja be, rávilágítva, hogy Serédi hercegprímásként is tudós maradt. Munkáját számos kitüntetéssel ismerték el, így például az oxfordi egyetem díszdoktorává avatta. Ez az alfejezet tárgyalja az esztergomi Katolikus Nyári Egyetem történetét is.

A negyedik fejezet Serédi Jusztinián főpapi szolgálatát vizsgálja. A lelkipásztori munkáját elemző első alfejezet szól az 1941-ben megtartott esztergomi főegyházmegyei zsinatról is. A második alfejezet először a hercegprímás személyi politikájával foglalkozik, megállapítva, hogy átvette elődje, Csernoch János embereit, ami szerencsés döntésnek bizonyult, hiszen többségükkel meg volt elégedve. Ugyanakkor Serédi felfedezettjének lehet tekinteni Hamvas Endrét. Az alfejezet áttekinti az érseki aulában ebben az időszakban végbement változásokat is. Ez után a magyarországi Actio Catholica történetét ismerteti röviden, elemelve a hercegprímásnak a szervezet vezetésében játszott szerepét, és vizsgálva a vezető

tisztségviselőkhöz való viszonyát. A harmadik alfejezet a protestáns felekezetek és a katolikus egyház viszonyát tárgyalja, megállapítva, hogy ez a viszony ellentétként vagy sok esetben rivalizálásként jellemezhető, és hogy Serédi Jusztinián sokkal merevebb álláspontot képviselt a protestánsokkal kapcsolatban mint elődje, Csernoch János. Serédi a szabályok és a szentszéki álláspont szigorú, sőt merev betartására törekedett, és a korszak végén jelentkező keresztény egységtörekvésekkel szemben is bizalmatlan volt. Az alfejezet megvizsgálja, hogy valóban volt-e „protestáns túlsúly” a korszakban, valamint áttekinti a katolikusok és protestánsok vitatémáit. A negyedik alfejezet Serédi Jusztinián házassági törvényjavaslatát mutatja be. Ezt a témát a szakirodalom eddig még nem tárgyalta. A hercegprímás 1934-ben jelentette be, hogy törvényjavaslatot készít a kötelező polgári házasság megszüntetése és az egyházi házasság állami elismerése céljából. A következő évben Gömbös Gyula miniszterelnöknek átadott javaslatot a kormány nem támogatta, és a közvélemény egy része is ellene volt. Az értekezés bemutatja a szembenálló felek érvrendszerét. Serédi Jusztinián törekvéséről sosem mondott le, bár a korszak végéig nem sikerült megvalósítania. A témához kapcsolódik az a botrány, amelyet Sztanyavszky Sándornak, a képviselőház elnökének a vegyes házasságokról szóló egyik megjegyzése váltott ki 1936 végén. Az evangélikus Sztranyavszky megsértette a katolikus egyházat, és emiatt le akarták mondani, de eltávolítása nem sikerült. Az ügy elemzése szintén új kutatási eredmény.

Az ötödik fejezet az Árpád-házi szentek Horthy-korszakbeli kultuszát vizsgálva két jubileumi év ünneplését emeli ki. Az első alfejezet az 1930-as Szent Imre-évet tárgyalja, új források alapján elemezve a magyar kormány szerepét és a pápai legátus, Luigi Sincero bíboros magyarok iránti szimpátiáját. A második alfejezet a két, egymással összefüggő eseményt ismerteti, az 1938-as Szent István-évet és a Budapesten megrendezett eucharisztikus világkongresszust. Új eredmény többek között annak bemutatása, hogy a lengyel katolikusok már 1932-ben lemondtak arról, hogy kérjék az eucharisztikus kongresszus megrendezésének jogát 1938-ra, és ígéretet tettek, hogy ha a kongresszus Budapesten lesz, nagy számban fognak részt venni.

A hatodik fejezet a felvidéki egyházkormányzati és birtokügyekkel foglalkozik. Az első világháború után Csehszlovákiához került észak-magyarországi területek (a Felvidék és Kárpátalja) egyházkormányzati, lelkipásztori és vagyonproblémái súlyosan érintették a magyar katolikus egyházat, és azon belül is különösen az esztergomi érsekséget. Ezek a problémák ugyanakkor politikai és kisebbségi ügyek is voltak. Serédi több szempontból, személyesen és hivatala révén is érintve volt az ügyben. Egyrészt a Csehszlovákiához került Deáki községben született. Másrészt a magyar katolikus egyház vezetőjeként és esztergomi

érsekként, metropolitaként képviselte a felvidéki katolikusok, a kisebbségi sorba kényszerült magyarok és az egyházi javadalmasok érdekeit az egyház- és magyarellenes, erősen nacionalista csehszlovák (vagy cseh és szlovák) érdekekkel, törekvésekkel és intézkedésekkel szemben. A fejezet bemutatja az 1918 és 1927 közötti előzményeket, majd végigköveti az egyházkormányzati és birtokügyek alakulását egészen 1945-ig. A szakirodalom az 1938-ig történt eseményeket ugyan már feldolgozta, de a disszertáció újabb adalékokkal egészíti ki eddigi tudásunkat, és korrigálja a szakirodalom egyes megállapításait is. A felvidéki birtokügyek 1938 és 1945 közötti alakulásának bemutatása viszont teljesen új kutatási eredmény. Az első bécsi döntéssel a felvidéki területek déli része visszakerült ugyan Magyarországhoz, a csehszlovák, majd a szlovák állam azonban továbbra is létezett, így megmaradtak a szlovák és a magyar egyházi javadalmasok közötti vagyoni problémák is. Ezeket a problémákat az egész korszakban nem sikerült megoldani, ugyanis a Szentszék nem vállalta magára a döntés felelősségét, az érdekelt főpásztorok pedig nem tudtak megegyezni egymással.

A hetedik fejezet a katolikus nagyjavadalmasoknak a földkérdéshez való viszonyát elemzi. Bár a földkérdést, amely a Horthy-korszak egyik súlyos társadalmi problémája volt, tárgyalta a szakirodalom, a disszertáció az általános áttekintésen kívül teljesen új kutatási eredményeket hoz. Bemutatja, hogy a magyar püspökök az egyházi javak elidegenítésével kapcsolatban különleges felhatalmazást kaptak a Szentszéktől. Elemzi a katolikus értelmiség 1930-as évekbeli véleményét az egyházi nagybirtokokról. Tárgyalja a katolikus nagyjavadalmasok hozzáállását a Gömbös-kormány telepítési terveihez, majd később az Imrédy-kormány reformelképzeléseihez és a kishaszonbérletekről szóló törvényhez. Vatikáni források alapján ismerteti a Szentszék álláspontját a magyar egyházi földbirtokokkal kapcsolatban. A fejezet elemzésében rámutat, hogy a katolikus nagyjavadalmasok hangsúlyozták, hogy készek áldozatot hozni a kormányok reformterveinek megvalósítása érdekében és nem kívánnak kiváltságos elbánást. Azonban minden követelésük valamilyen kedvezmény kiharcolására irányult. Az egész korszakban alapvető probléma volt, hogy az egyházi birtokok célvagyon jellegét hogyan lehet összeegyeztetni a szociális érzékenységgel. A nyolcadik fejezet egyház és állam viszonyát tekinti át a korszakban. Az első alfejezet az általános jellemzőket mutatja be, amelyek alapján ez a viszony kölcsönös előnyökön alapuló együttműködésként jellemezhető. A második alfejezet a hercegprímás politikai kapcsolatait elemzi. Részletesen kitér a kormányzó és a hercegprímás viszonyára, amelyet a szakirodalom átfogóan még nem vizsgált. A harmadik alfejezet új eredménye, hogy feltárja, a katolikus egyház és a kormányzat viszonya a korszak folyamán nem volt állandó, hanem lassan

változott, ami azt jelentette, hogy az erőviszonyok eltolódtak a kormányzat javára, és a kialakult konfliktusok kezelésében a kompromisszumos megoldások helyett az ellentétek vállalása került előtérbe, ami egyre inkább eltávolította egymástól a feleket. A negyedik alfejezet felteszi a kérdést, hogy vajon Serédi Jusztinián magatartása az 1940-es évek elején ellenzékinek mondható-e. A hercegprímás kapcsolatban állt mind a kormány jobboldali ellenzékével, mind pedig a katolikus reformmozgalom tagjaival, azonban a kormánnyal az utolsó pillanatokban sem szakította meg kapcsolatát, és nyíltan nem kritizálta. Ugyanakkor az ellenzéki magatartás ekkor elsősorban nem is a kormányok opponálását jelentette, hanem a német orientációval, a nácizmussal és a szélsőjobboldallal való szembehelyezkedést. Az alfejezet legfontosabb új eredményei: Serédi Jusztiniának „Az emberi szabadság a kánonjogban” című beszédét, amely a német diplomácia részéről élénk tiltakozást váltott ki, az angol sajtó kissé „kiszíneve” közölte, olyan kijelentéseket tulajdonítva Serédinek, amelyek el sem hangzottak. Az értekezés ismerteti és elemzi azt a keresztény értelmiségiek által 1943-ban a hercegprímásnak írt memorandumot is, amelynek szövegét a szakirodalom eddig nem ismerte.

A kilencedik fejezet Horthy Miklós kormányzó utódlásának 1941–42-ben felmerült problémáit tárgyalja, összevetve és elemezve a forrásokat és a szakirodalmat.

A tizedik fejezet a zsidóság diszkriminációjának és üldözésének témájával foglalkozik. Az első alfejezet a szélsőjobboldal és a katolikus egyház viszonyát mutatja be, számos új kutatási eredményt közölve: Tárgyalja Pálffy Fidél szélsőjobboldali politikus Mezgár Lajos teológiai tanár elleni perét, és ezzel kapcsolatban Pálffy ideológiáját. Eddig ismeretlen vatikáni forrásokat is bevonva elemzi a katolikus egyházon belüli álláspontokat a szélsőjobboldallal kapcsolatban. Új megvilágításba helyezi Szálasi Ferencnek a katolikus egyházzal való viszonyát. A második alfejezet az 1938-tól kezdve megalkotott ún. zsidótörvényeket és az azokkal kapcsolatos egyházi állásfoglalásokat vizsgálja, új forrásokat is felhasználva. Bevezetésként rámutat, hogy magyar vonatkozásban a zsidóellenesség különböző változatait lehet megkülönböztetni, amelyek lényeges pontokon különböznek egymástól. A disszertáció bemutatja, hogy a szakirodalom nagy részének megállapításával szemben a katolikus püspökök nem szavazták meg az első zsidótörvényt. A hercegprímás szétválasztotta a zsidóság korlátozásáról szóló második törvényjavaslat politikai, valamint hit- és erkölcsi oldalát. Előbbivel szemben nem kívánt fellépni, mert úgy gondolta, hogy azzal kellemetlen helyzetbe hozná a kormányt, ugyanakkor kötelességének érezte leszögezni a keresztény álláspontot. Ennek megfelelően az egyház részéről elsősorban azt kritizálták, hogy a törvény az 1919 után kikeresztelkedetteket is zsidónak minősítette, ezzel mintegy kétségbe vonva a

keresztség érvényességét és átalakító erejét. A katolikus püspökök különböző véleményeket fogalmaztak meg a törvényjavaslattal kapcsolatban, de egyetértettek a zsidóság diszkriminációjával. Serédi Jusztinián csak a kikeresztelkedett zsidók érdekében lépett fel. A második zsidótörvényt, a kisebbik rossz elvére hivatkozva a főpapok megszavazták. A harmadik zsidótörvényt a hercegprímás elsősorban azért utasította el, mert házassági akadályokat állított fel közvetve az egyházi házassággal kapcsolatban is. Az alfejezet ismerteti a Szentszék álláspontját is a diszkriminatív törvényekkel szemben. A harmadik alfejezet a zsidóság üldözését tárgyalja Magyarország német megszállásától kezdve. A katolikus püspökök között vita volt arról, hogy vajon a kormánnyal folytatott tárgyalással vagy nyilvános fellépéssel lehet-e eredményesen tiltakozni a zsidóságot sújtó intézkedések és a deportálás ellen. Serédi Jusztinián a tárgyalásos utat részesítette előnyben, míg többek között Apor Vilmos győri püspök és Angelo Rotta budapesti nuncius is püspökkari körlevél kiadását sürgette. Végül a hercegprímás is beleegyezett a körlevél kiadásába, de annak terjesztését a hatóságok megakadályozták, majd tárgyalások kezdődtek az egyházi vezetés és a kormány között, amelynek során a főpapok lemondtak a körlevél nyilvánosságra hozásáról, cserébe a kormány ígéretéért, hogy enyhítik a zsidókat sújtó rendelkezéseket és felfüggesztik a budapesti zsidók deportálását. A körlevél azért is fontos, mert az már nemcsak a kikeresztelkedettek, hanem minden zsidó származású magyar állampolgár érdekében szót emelt.

A dolgozat utolsó fejezete a nyilas diktatúra és a háború végének időszakát tárgyalja. Ismerteti, hogy a nyilas hatalomátvétel és Szálasi Ferenc uralmának törvénytelen ségére a hercegprímás többször rámutatott, ugyanakkor számos ügyben a kormányzathoz fordult, az üldözöttek védelmében, az igazságtalanságok megszüntetését kérve. A háborúval járó megpróbáltatások és a politikai helyzet alakulása megviselték Serédi Jusztiniánt, egészsége megromlott. 1945. március 29-én halt meg, szívbénulás következtében.

IV. A doktorjelölt témában megjelent publikációi

- Serédi Jusztinián hercegprímás beszédei. In: Pro Scientia Aranyérmesek VIII. konferenciája, Pécs, 2006. november 23–25. Előadások. Szerk.: Nagyné Molnár Angelika, Radnai Márton. Pro Scientia Aranyérmesek Társasága, Bp., é.n., 75–79. p.
- A katolikus nagyjavadalmask és a Gömbös-kormány telepítési tervei. In: Szociális kérdések és mozgalmak Magyarországon (1919–1945). Szerk.: Szilágyi Csaba. Gondolat Kiadó, Barankovics István Alapítvány, Faludi Ferenc Akadémia, Bp., 2008, 131–160. p.
- Alkalmazható-e a „klerikális fasizmus” fogalma Magyarországgal kapcsolatban? Észrevételek Bodó Béla cikkéhez. In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 2008/1–2., 77–85. p.
- Egyházi házasság vagy polgári esküvő? In: Pro Scientia Aranyérmesek IX. konferenciája, Kaposvár, 2008. október 2–4. Előadások. Szerk.: Szele Bálint. Pro Scientia Aranyérmesek Társasága, Bp., é. n., 155–160. p.
- Serédi Jusztinián házassági törvényjavaslata. In: Fejezetek a tegnap világából. Tanulmányok a 19–20. század történelméből. Főszerk.: Gergely Jenő. ELTE BTK, Bp., 2009, 197–213. p.